

कालवे नसलेले साठवण तलाव, कोल्हापूरी
बंधारे व बॅरेज या प्रकल्पावर पाणी वापर
संस्था स्थापन करणे व सिंचन
व्यवस्थापनाबाबत मार्गदर्शक सूचना.

महाराष्ट्र शासन जलसंपदा विभाग

शासन परिपत्रक क्रमांक: सी.डी.ए. १०१५/(४०५/१५) लाक्षेवि (कामे)

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

तारीख: ५ एप्रिल, २०१६

प्रस्तावना

कालवे नसलेले साठवण तलाव, कोल्हापूरी बंधारे व बॅरेज या प्रकल्पामध्ये फक्त पाणी साठा निर्माण करून दिला जातो. त्यामधून लाभधारक खाजगी पंपाने सिंचन करतात. या प्रकल्पांमध्ये पाणी साठा झाल्यानंतर लगेच त्याची प्रकल्पिय सिंचन क्षमता निर्माण झाल्याचे घोषित केले जाते. तथापि खाजगी उपसा सिंचन योजना विकसित होण्यास लागणा-या कालावधीमुळे प्रत्यक्ष सिंचन क्षेत्र निर्माण होण्यास काही कालावधी लागतो, तसेच क्षेत्रिय अडचणीमुळे कोल्हापूरी बंधा-यात प्रतिवर्षी दरवाजे बसविणे व काढणे ही कामे वेळेत न झाल्यामुळे त्यामध्ये पाणीसाठा होऊ शकत नसल्यामुळे निर्मित सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष सिंचन क्षेत्रात तफावत दिसते. विविध कारणामुळे सध्या कोल्हापूरी बंधारे व साठवण तलावावरील प्रत्यक्ष सिंचन १० ते १५ टक्के इतके कमी होत असल्याचे निदर्शनास आले आहे.

हे प्रकल्प लहान असून दुरवर विखुरलेले असल्यामुळे व शासन यंत्रणेकडील मनुष्यबळाच्या मर्यादेमुळे क्षेत्रिय व्यवस्थापनास मर्यादा येतात ही वस्तुस्थिती आहे. त्यामुळे या प्रकल्पाचे व्यवस्थापन स्थानिकरित्या पाणी वापर संस्थांच्या माध्यमातून करण्याशिवाय पर्याय नाही.

त्यामुळे कोल्हापूरी बंधारे व साठवण तलावांची कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी पाणी वापर संस्थांचे महत्व लक्षात घेवून या प्रकल्पावर पाणी वापर संस्था स्थापन करणेबाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना देण्याचे शासनाच्या विचाराधीन होते. त्यानुषंगाने या परिपत्रकाद्वारे खालील सूचना देण्यात येत आहेत.

सूचना :

१.० कोल्हापूरी बंधारे, साठवण तलाव व बॅरेज या प्रकल्पांचे व्यवस्थापन करणे सोईचे व्हावे यासाठी प्रत्येक प्रकल्पासाठी एक पाणी वापर संस्था स्थापन करावी.

२.०० मंजूर प्रकल्प अहवालामध्ये तपशिलवार लाभक्षेत्र नमुद असल्यास त्यानुसार गावनिहाय, गटनिहाय लाभक्षेत्राचा तपशील तयार करावा. प्रकल्प अहवालात तपशिलवार लाभक्षेत्र

नसल्यास प्रकल्पाच्या नियोजित सिंचन क्षेत्रापैकी ५०% लाभ धरणाच्या वरील बाजूस व ५०% लाभ धरणाच्या खालील बाजूस अशाप्रकारे लाभक्षेत्र निश्चित करावे व जर वरील अथवा खालील बाजूस क्षेत्र उपलब्ध नसेल तर क्षेत्राच्या उपलब्धतेनुसार लाभक्षेत्र निश्चित करावे. यापूर्वी उपसा सिंचनास दिलेल्या सर्व परवाना क्षेत्राचा अंतर्भाव लाभक्षेत्रात करावा.

- ३.०० खाजगी उपसा योजना लवकर विकसित होण्यासाठी बांधकामाधीन प्रकल्पावर जलाशयाच्या कडेने विद्युत पारेषण वाहिनीचे काम प्रकल्पाच्या खर्चाने करावे. पूर्ण झालेल्या प्रकल्पावर आवश्यक तेथे विद्युत पारेषण वाहिनीचे काम शासन खर्चाने विस्तार व सुधारणा अंतर्गत पूर्ण करावे.
- ४.०० जलाशयात पाणीसाठा झाल्यानंतर प्रकल्पाचे संपूर्ण सिंचन क्षेत्र निर्मित झाल्याचे घोषित करावे. जलाशयातील खाजगी उपसा योजना कार्यान्वित होतील त्यानुसार प्रकल्पाचे “विकसित सिंचन क्षेत्र” घोषित करावे. प्रतिवर्षी अधिक्षक अभियंता स्तरावरून विकसित सिंचन क्षेत्राच्या तुलनेत प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र जाहिर करावे.
- ५.०० निर्मित क्षेत्र व विकसित क्षेत्रातील तफावत नष्ट करण्यासाठी खाजगी उपसा सिंचन योजना लवकर कार्यान्वित करण्यासाठी लाभधारकांना आवश्यक तांत्रिक सहाय्य, विज जोडणी, कर्जाची उपलब्धता व योजना उभारणी यासाठी आवश्यक मार्गदर्शन व सहाय्य करावे. त्यासाठी कार्यकारी अभियंता व अधिक्षक अभियंता स्तरावरून लाभार्थी व संबंधित कार्यालय प्रमुखांबरोबर नियमित बैठका घ्याव्यात.
- ६.०० पाणी वापर संस्थांना घनमापन पद्धतीने पाणी पट्टी आकारणी खालील मार्गदर्शक सुचनेनुसार करावी.
 - ६.१ सर्व पंपासाठी पाणी मीटर (Water Meter) अनिवार्य करावे.
 - ६.२ प्रकल्पाचे नियोजित सिंचन क्षेत्राचे रुपांतर विकसित क्षेत्रामध्ये होईपर्यंत प्रत्यक्ष पंपाद्वारे वापरलेल्या पाण्याच्या प्रमाणात संस्थेस आकारणी करावी.
 - ६.३ ज्या पंपास मीटर नसेल तेथे खालील पैकी जास्तीत जास्त आकारणी करावी.
 - (अ) पंपाची संकल्पित विसर्ग क्षमता व पंप चाललेला कालावधी (Log Book) यानुसार परिमाण ठरवून आकारणी करावी.

किंवा

- (ब) प्रत्यक्ष सिंचन पिकाचे क्षेत्र व त्यासाठी प्रवाही सिंचन पद्धतीने आवश्यक पाणी परिमाणानुसार (Theoretical Water Requirement) आकारणी करावी.
- ६.४ सर्व पंपाचा एकूण पाणी वापर हा त्या वर्षी प्रकल्पात उपलब्ध झालेल्या पाणीसाठ्या पेक्षा

(बाष्पीभवन वगळून) १० टक्के पेक्षा कमी असू नये.

- ६.५ ज्या नद्यांवर बंधा-याची साखळी व वरील धरणातून पाणी सोडले जाते त्याठिकाणी वरीलपैकी ६.१, ६.२ व ६.३ नुसार संस्थेस पाणीपट्टी आकारणी करावी.
- ६.६ प्रकल्पाचे संकल्पित सिंचन क्षेत्र १०० टक्के विकसित झाल्यावर किंवा पाणी वापर संस्थेची संमती असल्यास खरीपातील संकल्पित वापर व १५ ऑक्टोबर रोजीचा पाणी साठा यातून नियोजित बाष्पीभवन वगळून, प्रकल्प अहवालातील नियोजित हंगामनिहाय पाणी वापराच्या प्रमाणात एकाच वेळी आकारणी करावी व त्यानंतर हंगामनिहाय पाणी वापराचे स्वातंत्र्य संस्थेस द्यावे.
- ७.०० वरील ६.६ नुसार एक रकमी पाणी पट्टी आकारणी केल्यास हंगामनिहाय प्रत्यक्ष पाणीवापराचे व पिकांचे स्वातंत्र्य संस्थेस राहिल. मात्र उपलब्ध पाण्याचे वितरण सर्व सभासदांना समन्यायी पद्धतीने करण्याची जबाबदारी संस्थेवर राहिल. त्यासाठी सभासदांना त्यांच्या हक्कदारीनुसार उपसा पाणी परवाने देण्याचे, पाणी उपश्यावर नियंत्रणाचे अधिकार संस्थेस राहतील.
- ८.०० संस्थेस करारनाम्यानुसार देय असलेले पाणी सुक्ष्मसिंचन पद्धतीचा अवलंब करून संस्थेच्या संपूर्ण कार्यक्षेत्रात सर्व सदस्यांच्या गरजा भागवून बचत झाल्यास ते पाणी लाभक्षेत्राबाहेर सिंचनासाठी वापरण्याचा अधिकार संस्थेस राहिल. तथापि अशा वाढीव कार्यक्षेत्रासह संस्थेने कार्यकारी अभियंता कडून सुधारित करारनामा करून घेणे आवश्यक राहिल.
- ९.०० कोल्हापूरी बंधन्याचे दरवाजे टाकणे व काढणे यासाठी जलसंपदा विभागाच्या शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०१५/(५१०/२०१५)/सिंच्य (कामे), दिनांक १४.०८.२०१५ नुसार दिलेल्या मार्गदर्शक सुचनांचे पालन करण्याची जबाबदारी पाणी वापर संस्थांची राहिल.
- ९.१ संस्थेस बंधारा हस्तांतरित झाल्यानंतर पहिली ५ वर्षे कोल्हापूरी बंधा-याचे दरवाजे टाकणे व काढणे यासाठीचा खर्च व पाणी वापर संस्थेस शासनाकडून पाणीपट्टीमधून मिळणारा परतावा यामध्ये तफावत असल्यास अशा तफावतीची रक्कम (Viability Gap) कार्यकारी अभियंता यांचे मार्फत प्रमाणित करण्यात येईल. प्रथम वर्षासाठी तफावतीच्या १०० टक्के, द्वितीय वर्षासाठी ८० टक्के, तृतीय वर्षासाठी ६० टक्के, चतुर्थ वर्षासाठी ४० टक्के व पाचव्या वर्षी २० टक्के रक्कम ऐवढे शासनाकडून अनुदान दिले जाईल. त्यापुढे कोल्हापूरी बंधा-यासाठी दरवाजे नविन घेणे, दरवाजे काढणे व टाकणे यांचा खर्च पाणी वापर संस्थांमार्फत करणे आवश्यक राहिल.
- ९.२ परिच्छेद ९.१ मध्ये तफावतीची रक्कम प्रकल्पास देखभाल व दुरुस्तीसाठी देण्यात येणा-या अनुदानाच्या लेखाशिर्षातून अदा करण्यात यावी.
- ९.३ पाणी वापर संस्था स्थापण केलेल्या प्रकल्पामधून शासनाने मंजूर केलेल्या परवान्यानुसार बिगर सिंचनास पाणी पुरविण्याचे व शासनाच्या धोरणानुसार बिगर सिंचनास पाणी परवाने देण्याचे अधिकार शासनाकडे राहतील. अशा परवाना धारकांना प्राधान्याने पाणी पुरवठा करणे संस्थेवर

बंधनकारक राहिल. बिगर सिंचनासाठी होणा-या पाणी वापराच्या प्रमाणात प्रकल्पाच्या देखभाल दुरुस्तीच्या खर्चाचा वाटा शासनामार्फत संस्थेस अनुदान म्हणुन देण्यात येईल.

९.४ कोल्हापूरी बंधा-यावर पाणी वापर संस्था स्थापन झाल्यानंतर प्रकल्प हस्तांतराचे वेळी सुस्थितीमधील बंधारा व पुरेसे दरवाजे संस्थेस हस्तांतरित करावेत. त्यानंतर दरवाज्यांची दुरुस्ती करणे, गरजेनुसार नवीन दरवाजे घेणे, दरवाज्यांची राखण करणे, काढणे व बसविणे, पाणीसाठा करणे, गळती रोखणे ही जबाबदारी संस्थेवर राहिल.

१०.०० साठवण तलाव आणि बंधा-याच्या बांधकामाची नियमित दुरुस्तीची कामे करण्याची जबाबदारी संस्थेची राहिल. विशेष दुरुस्तीची कामे शासनामार्फत आवश्यकते नुसार करण्यात यावीत.

११.०० बॅरेज व साठवण तलावावरील पाणी, पाणी वापर संस्थेस शासन निर्णय क्रमांक पावसं-१००७/(३२३/२००७)/सिंच्य (धो), दिनांक २२ जुन २००७ अन्वये अनुदानास पात्र होण्यासाठी धरण व बॅरेजची नियमित देखभाल व दुरुस्ती करणे संस्थेस बंधनकारक राहिल.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०४०५१२५९५२१०२७ असा आहे. हे परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(स. कों. सब्बिनवार)

शासनाचे उप सचिव

प्रत,

- १) मा. मंत्री, जलसंपदा, यांचे खाजगी सचिव,
- २) मा. राज्यमंत्री, जलसंपदा यांचे खाजगी सचिव
- ३) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद
- ४) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा
- ५) अ.मु.स. (कृषी), कृषी व पशुसंवर्धन विभाग यांचे स्विय सहाय्यक.
- ६) मा. प्रधान सचिव (जलसंपदा) यांचे स्विय सहाय्यक.
- ७) मा. सचिव (लाक्षेवि) यांचे स्वीय सहाय्यक
- ८) सचिव जलसंधारण विभाग, मंत्रालय.

- ९) सर्व कार्यकारी संचालक, जलसंपदा विभाग.
- १०) महासंचालक, जल व भूमि व्यवस्थापन संस्था, (वाल्मी) औरंगाबाद.
- ११) महासंचालक, महाराष्ट्र अभियांत्रिकी प्रशिक्षण प्रबोधिनी (मेटा) नाशिक.
- १२) सर्व मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग.
- १३) सर्व सहसचिव/ उपसचिव/जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १४) सर्व अधीक्षक अभियंता, जलसंपदा विभाग.
- १५) सर्व कार्यकारी अभियंता, जलसंपदा विभाग.
- १६) निवड नस्ती.